

ПЕРШИЙ РОЗДІЛ

1

Доки о. Гавота ходив ще поміж ними, доки його чорна постать з обличчям, що мимохіть притягало жіночі очі, проходила вуличками, стояла в ризах перед престолом з піднесеними руками і головою поверненою до службника — доти ніхто забагато ним не займався. Чекали на його відправи в неділі й свята, як на щось самозрозуміле, належне їм, незмінне. Тут і там хтось обговорював зміст його проповідей, або методу його науки релігії в школі, його слова в розмові з кимсь. Навіть згадували його виступ підчас прийняття ексцеленції та американських старшин, що переводили були перевірку в таборі, хоч від тої пори чимало води переплило Остаром. Згадували його поведінку взагалі кожен на свій лад, залежно від свого світосприймання й наставлення, від вдачі, освіти, химер і — свого словника! І якщо б людську мову можна було перетворити у тканину, то о. Гавота ходив би в якійсь дивній шаті, барвистій з одного боку та блідій з другого, із тут чи там понакиданими заялозеними латками.

Але тепер, коли ніхто більше не бачив його на вуличках табору, ніхто не міг вияснити щоб з ним сталося, ніякі допити та розшуки не дали бажаного висліду — його шати змінювали барву та взір, брудні латки зникали і нагло це була майже біла постать, над якою от-от міг появитися ореол! Слова, речення, цілі проповіді оживали в людській пам'яті, відіставалися назверх і набирали якогось особливого значення, символіки, пророцтва.

Ніби гірський сніг, що потрапить сипнути навіть серед літа, так припорошило журбою зникнення о. Гавоти. Щось невідоме і страшне кривося за тим. Що сталося? Нещасли-

вий випадок? Справді згинув у горах тієї ночі, коли святкували ювілей директора гімназії Бориса Карловича Бохнацького? Чи пірвання? Як же так людина зникла?

Спершу справа не видавалася такою поважною, не здавалася грізною взагалі. О. Гавота мав свої самостійні рішення, свої звички винесені ще з монастиря та приноровлені вже до вимог таборового життя, мав виїздити за океан — мало куди він міг податися! Але як проминали дні і ніхто ні бачив його ані чув про нього, політики сипнули здогадами, члени церковних братств і сестрицтв жертвували в його наміренні свої молитви та Св. Причастя, а начальник поліції, людина реальна і дуже практична, повідомив рятівничу дружину Обергайму з докладним в'ясненням справи. Такого-то і такого дня десь біля півночі, коли гості верталися з прийняття в честь директора гімназії, почувся з гір крик "поможіть!" Почувши його, о. Гавота поспішив із духовною допомогою. І хоч тоді врятовано двоє молодих людей (першу медичну допомогу вони одержали в таборівій лікарні, де директором є д-р Ничай — не забув він додати), то ніхто в таборі не бачив більше колишнього ченця. Чи не лежить він сам десь на дні провалля?...

Тасмниця омотувала їх, мов густа мряка дерева у вологі дні. Родився страх і за власне життя. Немає його? — питали себе кожного дня — не повернувся? Хіба справді виїхав до Америки, не попрощавшись з о. Деркачем та іншими священниками, з вірними у капличці лікарні, з командантом табору др. Паньковом? То ж необхідно — і вже давно пора! — поглянути до його кімнати і зробити лад із тим, що там знайдуть! Може саме там знайдеться якесь в'яснення...?

**
*

Тиша тісного вузького простору, з якого невідомо куди зникла людина, заповнювалася інколи голосами із в'їзду стайні, дитячим вигуком за дверима, дзенькотом ланца до жолоба під ним, де були припняті Кубанчині й Гуцулчині коні. На горбі за шляхом природа, немов примхливий маляр сипнула багатством барв по куцах і деревах. Плюскіт Остару, діловий і бадьорий, що доходив крізь

відчинене вікно кімнатки, з'єднувався з шелестінням паперу в руках двох священників. На польовому ліжку — на якому саме примістився сивоволосий священник о. Бігун — не було коца. На стіні закопчена відбитка знятого хреста. У кутку за дверима малі пачки з книжками. На цвяшку чорніла рясa, на спинку крісла з блакитною мидницею кинено при- нищену сорочку. Біля ліжка пара таких же принищених черевиків. Здавалося, що власник їх от-от увійде в кімнату та переловить їх на розгрібанні його власности.

— Яка ваша гадка, отче єовітнику? — о. Деркач за малим столиком під стіною (а тісно-тісно, що одному важко перейти!) повів поглядом по всьому і зупинився на рясі, що висіла на цвяху. Із безладно звисаючими контурами рук, здавалося забута і нікому непотрібна. — Бо я наразі нічого не можу сказати. І не можу зрозуміти, що ані Ку- банці, ані Гуцули не можуть нагадати собі, чи отець Яро- слав повернувся був тоді вночі з гір, чи ні! Як це можливо?

— Та чому? — рушив раменами о. Бігун. — Вони за ним не слідкували! Для мене ясно, що отець Ярослав про- пав серед гір. Нагадайте собі, що саме тоді приїхав був представник Апостольської Візитатури перевіряти діяль- ність нашого ченця. Щось мусіло бути. Донос, чи що. Самі дуже добре знаєте, отче парох, що до тої зустрічі не дійшло, бо отця Гавоти не було!

— Так, але я не післав був свого Зенка досвіта просити отця Ярослава прийти до Парохіяльного Уряду! А вміж- часі він міг поїхати кудись! Єдиний поїзд із догідним полу- ченням відходить о п'ятій годині вранці.

О. Бігун обстоював свою думку.

— погодитися зі мною, що до Америки не виїхав. Залишив книжки і рясу? Ті черевики і сорочку міг не брати, але те?! Поїхав, кажете? Був би вже повернувся. А про якусь катастрофу, що могла б затримати його якимсь не було чутки. Та хіба не втік! — сказав і замовк багато- значно. По невизрашній усмішці можна було догадуватися, що нова і не зовсім неможлива думка полонила його увагу. Представник Апостольської Візитатури, який не мав нагоди стрінутися з ченцем, залишені книжки, рясa, записки до проповідей на столі — чи не треба б це з'єднати разом? Неприхильне, навіть відштовхуюче почуття муляло від

деякого часу о. Бігуна, як тільки зупиняв думку на о. Гавоті. Потім додумався одного дня вбрати все в слова:

"Ходить з учнями середніх шкіл над Остаром, ніби Ісус Христос з апостолами понад Генезаретським озером. Проповіді не починає традиційно цитатою зі Святого Письма церковно-слов'янською мовою, тільки відразу впадає в сучасність, у бруд далекий від Бога. Заходив до тої самотньої молодички Наверської. А як вона працювала ще в лікарні, то тоді бачили його там за часто..."

— А може і справді зірвав із теперішнім життям?! — не зчувся, як висловив голосно свій здогад.

— Отець Ярослав?? — душпастир табору аж похилився ніщо на світі не діється без волі Божої...

О. Бігун розвів руки, підніс очі вгору.

— Неймовірні речі діються в наших часах, — сказав і зложив навхрест долоні, — О, я не суджу, я не суджу, бо нічого на світі не діється без волі Божої...

— Без сумніву, — погодився о. Деркач, сховавши перед старим священником свою гадку. Його не навчили бунтуватися проти старших. Проте він знав, що з його поколінням прийшли на світ трохи інші погляди на деякі справи. Спихати всі події, добрі чи злі, на Божу волю було для нього втечею перед відповідальністю. Так чого доброго і злочинець міг би unikнути кари! Але він не накидував нікому своєї гадки. Вживаючи трохи хитрощів (він називав це дипломатією), а трохи суворости, він завжди вмів перевести те, що бажав у своїй парохії. Невгнуто ступав по своїй життєвій дорозі, що їй іще змалку його батьки дали назву "Бог і Батьківщина". І священство і стремління були в них обидвох ніби однакові, все ж таки це були дві окремі дороги. Давня і новіша.

— Чи спішемо протокол тепер, чи...

О. Бігун не дав йому докінчити.

— Спершу погляньмо до тих записок, — запропонував, — Бо думаю, що це записки до проповідей.

Зашаруділи кусні паперів у їх руках. Недбало, нашвидкоруч, здоганяючи очевидно думку, тягнулися на них чорні, блакитні, сталеві рядки. Видно було, що записані були прихапцем кожний відступ іншого дня, чи години. Ані о. Деркач, ані о. Бігун не догадувалися навіть, що сюди

попали цікаві для ченця думки зачуті від німецького пароха Обергайму, від поета Симона Петровича Мурашка, від великого числа своїх, чи чужих сповідальників. Підкреслення, знаки запиту, оклики в дужках доказували, що о. Гавота провів над ними чимало часу і готовився оформити їх у проповіді.

Над своєю пайкою аркушів о. Бігун відчув, як кров набігає йому до голови, а неохота до ченця міцніє й побільшується. Своєю формою чорні рядки, здавалося, говорили особисто до нього.

"Забагато недозволеної гордості та амбіції продирається у ваші думки. Хіба ви всеціло вступаєте в сліди Христа? Вам надали право простити розкаяному грішникові навіть найбільшу провину супроти Найвищого Єства! А ви не вмієте простити тому, хто виступає проти вас особисто і робите з того Боже діло! Вимагаєте до себе пошани вірян тільки тому, що колись ви приймали свячення, а не робите нічого, щоби поведінкою і працею здобути її в людей, які чейже є Божим твором..."

"У красі всесвіту, в першій чудовій величі без шуму, гуку та навантажень пізніших віків, залишені самі чоловік та жінка. Самі...! З ними прийшло на світ право розмноження і . . . сила смерті! Гріх? Через нього прийшло і духове життя поколінь..."

"Обидвоє вони, чоловік і жінка, мандрівники на землі. Двома дорогами, ніби колеса воза йдуть до спільної мети — зникнення. В обидвоїх жевріє від народин бажання вічності".

"Тільки безсмертна душа є Божим твором", — було виписано навкис, що могло б свідчити, що було власною думкою ченця.

"Самота чоловіка. Самота жінки. Чи вони однакові?"

"Самота чоловіка заповнена його творчим стремлінням, працею, власною волею.

"Самота жінки...? Чи не наближена вона до самоти світського священника? Обмежена серед покус життя...?"

"Жінка твір сатани? Вона постачальник спокус і упадку чоловіка? Але в такому разі, чому не вважати й чоловіка твором сатани? Такі ж, як не гірші у наслідках покуси приходять до жінок від чоловіків..!"

І знову навскіс було додано: "Як угорі!"

До душпастиря промовляли інші рядки.

"Як легко Українця розжалобити до сліз! Яке це йому притаманне, потрібне! Який стає він тоді добрий, ладний допомогти потребуєчому!"

Навскіс додаток доповнював:

"Доброту і жертвенність треба проявляти без зворушень викликаних чужими словами, бо тільки тоді вона має вартість!"

"Перша людино! Ти не могла походити від мавпи! Котрий мавп'ячий рід був такий розвинений і щасливий, що його тіло перемінило будову, що мозок почав працювати і він створив мову? Адже мавп'ячий рід існує і далі!"

"Людина вершок творіння живих істот!"

"У душі кожної людини існує автомат, що з незмінною точністю нотує всі вчинки людини".

Потім кілька перекреслених рядків і нарешті щось, що цілком полонило увагу о. Деркача.

"Розпали в мені іскру проповідника, яку Ти дав Синові Своєму.

Дай, щоб слово моє несло духову поживу людові моему на віки вічні, бо воно Твоє.

Воскреси мій нарід, як Ти воскресив Сина Свого до пізнання себе через Тебе.

Дай провід життя в Його власні руки.

Амінь".

— Втік! — ніби камінь ударив о. Деркача різкий голос старого священика. — Пішов за спокусами життя! Згадаєте моє слово, що ще одружиться! — і він зневажливо кинув на ліжко записки. Зараз же захопився, хотів забрати їх і подерти, але вони були вже в руках душпастиря. Дбайливо зложивши їх, він всунув записки до внутрішньої кишені блюзи.

— Я зараз це все зберу, отче совітнику, — сказав. — Отець Ярослав не повернеться до нас, — і він з великою увагою почав підбирати залишені речі, ніби не бажав продовжувати розмову на тему ченця. — Стрілка йому вказала інший напрям.

— Що інший то правда, — підтвердив о. Бігун, усміхнувшись.